

EEN COMPLETE UNIVERSITEIT

**Rede uitgesproken door de rector magnificus,
prof.dr. A.H.G. Rinnooy Kan,
op maandag 4 september 1989
ter gelegenheid van de
opening van het academisch jaar 1989/1990**

Op pagina tien van de oorspronkelijke Memorie van Toelichting bij de Wet inzake de vestiging van een rijksuniversiteit te Rotterdam, die verscheen in mei 1972, werd door de toenmalige minister van onderwijs De Brauw toegezegd "te bevorderen dat een in Rotterdam op te richten universiteit, zeer bijzondere omstandigheden voorbehouden, als eerste gegadigde dient te worden beschouwd voor de instelling van alle daarvoor in aanmerking komende faculteiten en sub-faculteiten".

In deze historische passage kreeg Rotterdam eindelijk zicht op de *complete universiteit*, waarvoor door het Gemeentebestuur vanaf de vroege jaren vijftig was gepleit, waarvoor al spoedig de steun van de directeur-generaal wetenschappen Piekaar was verkregen, en waarvoor door de Commissie Hoger Onderwijs Rotterdam in 1958 een verrassend perspectief vol baanbrekende ideeën was geschetst. In 1971 al had de voorganger van De Brauw, minister Veringa, "in beginsel" ingestemd met Rotterdamse faculteiten voor wiskunde en natuurwetenschappen en voor letteren; daarnaast zou Rotterdam wat hem betreft eerste gegadigde zijn voor tandheelkunde, psychologie, opvoedkunde en geschiedenis.

Hebben die "zeer bijzondere omstandigheden" van De Brauw zich sneller voorgedaan dan verwacht? Zes maanden later al, in de definitieve Memorie van Toelichting, voegde de opvolger van de tussentijds opgestapte De Brauw, minister Van Veen, aan de eerder geciteerde passage het voor kenners omineuze standpunt toe dat bij universitaire uitbreiding tevens gelet zou moeten worden op "onderwijskundige aspecten" en "regionale spreiding". Vanuit Rotterdam bezien werd daarmee de draai ingezet, een draai die werd afgerond door de parlementaire motie-Van Leijenhorst volgens welke de toekenning van nieuwe studierichtingen aan Rotterdam alleen nog maar mocht plaatsvinden op grond van onderwijskundige, spreidings- en financiële motie-

ven. Zonder al te veel overtuigingskracht beargumenteerde minister Van Veen nog dat beide uitspraken geheel consistent waren met eerder beleid, iets wat door zijn inmiddels als kamerlid actieve ambtsvoorganger De Brauw kribbig werd ontkend. Nog eenmaal, op 11 januari 1973, besprak de minister de motie met een Rotterdamse delegatie en bleek hij bereid de formulering te onderschrijven dat "de wegende hand van de overheid een voor Rotterdam welwillende hand" zou zijn. Drie weken later wapperden de vlaggen van het Stadhuis en was de incomplete rijksuniversiteit te Rotterdam een feit.

Ruim vijftien jaar later ervaart men deze afloop van een lang onderhandelingsproces als verre van bevredigend. Wreekte zich hier nu een overdreven aandacht voor het verdwijnen van de bijzondere status van de N.E.H. ten koste van de universitaire uitbreidingsproblematiek? Zeker is dat er meer dan voldoende materiaal aanwezig is voor een Rotterdamse rede met als onderwerp "Een bijzondere universiteit", ook al een titel van een plezierige dubbelzinnigheid. Was hier sprake van de typische obsessie van de zestiger jaren met bestuurlijke structuren ten nadele van de aandacht voor de onderwijsvernieuwing? Of was de Rotterdamse lobby gewoon niet opgewassen tegen het regionale geweld uit Brabant en Limburg? De ambitie van de complete universiteit blijft, hoe dan ook, Rotterdam achtervolgen, zeker nu stad en regio inderdaad de krachtige voedingsbodem voor studenten zijn gebleken die al in de jaren vijftig werd voorspeld.

Zo doen vandaag bijna 4500 nieuwe studenten hun intrede aan onze universiteit, dankzij aanhoudende groei bij alle studierichtingen. Meer dan 2000 economen en econometristen, waarschijnlijk voor het eerst meer dan 1000 juristen, een record toename van 50% bij maatschappijgeschiedenis: de Erasmus Universiteit is een grote Nederlandse universiteit geworden. Gezien de allerkrapst bemeten ruimte waarin wij de nieuwe studen-

ten op Woudestein moeten verwelkomen, zal het zekere perspectief van een complete onderwijs nieuwbouw binnen een jaar hen thans waarschijnlijk meer inspireren dan het onzekere visioen van een complete Rotterdamse universiteit.

Verwelkoming en afscheid

Verwelkoming en afscheid zijn regelmatige activiteiten aan elke universiteit. Eén keer per jaar, vandaag, staan wij in Rotterdam stil bij afscheid dat voortijdig was. Het afgelopen jaar betrof dit:

mevr. H. van Es, studente in de Faculteit der Economische Wetenschappen;

A.B.C. Hermans, werkzaam bij het instituut Genetica van de Faculteit der Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen;

prof.dr. G.A. Ladee, emeritus hoogleraar in de Faculteit der Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen;

E.E. Corveleijn, student in de Faculteit der Sociale Wetenschappen;

prof.ir. H. Bosch, hoogleraar in de Faculteit Bedrijfskunde;

prof.dr. H. Booij, hoogleraar in de Faculteit der Economische Wetenschappen;

J. van Os van den Abeelen, voormalig voorzitter van het College van Bestuur.

Wij gedenken hen, met eerbied voor wie zij waren, in een moment van stilte.

Een complete Rotterdamse universiteit

In 1961 publiceerde de Rotterdamse burgemeester Van Walsum een artikel in de Economisch Statistische Berichten over "Het universiteitsprobleem". Schrijvend

over de Rotterdamse ambities vroeg hij zich af waarom naast de bestaande universiteiten nu niet eens een universiteit van een nieuw type in het leven geroepen zou kunnen worden. "Of is bij ons", zo vroeg hij, "de uniformiteit beslissend en kan alleen dat gebeuren waar de Minister het persoonlijk mee eens is?" Deze vraag, nog steeds actueel, is kenmerkend voor de Rotterdamse universitaire ambities. Zelfs in de meest vergaande plannen voor completering domineert een eigen Rotterdamse invulling van klassieke facultaire voorzieningen. En voorzover uitbreidingen tussentijds zijn toegestaan, hebben zij ook alle hun eigen Rotterdamse kleur en inhoud gekregen.

Wat is daarvan thans waar te nemen?

In de *gamma-wetenschappen* is de Rotterdamse toonzetting het gemakkelijkst herkenbaar. Nieuwe studierichtingen als bedrijfskunde, bestuurskunde en beleid en management in de gezondheidszorg passen in de traditie die door onze historicus Van Herwaarden wordt gekarakteriseerd als een scherp oog voor de raakvlakken met de praktijk, zonder serviliteit aan modegrillen. Eens te meer valt hier dan ook te betreuren dat de zo voortreffelijk in dit beeld passende politicologie opgeofferd moest worden in de dwaze SKG operatie van drie jaar geleden. Met de psychologie en de culturele antropologie blijven dit drie betreuwenswaardig witte vlekken op een alleszins veelkleurige kaart, waarop ook de sociologie haar positie meer dan heroverd heeft.

Op lager niveau, binnen de grotere gamma-studierichtingen, bestaat dan nog een waaier van afstudeerspecialisaties die gelukkig méér zijn dan het winkelmandje met van de plank gerukte onderwijsmodulen, waarvoor de opstellers van het recente rapport over de bedrijvige school zich helaas ook al lijken uit te spreken, in een overigens alleszins honorabele poging een taalkundig alternatief voor ondernemend onderwijs te verzinnen.

Alleen al in onze economische faculteit kwamen recentelijk afstudeervarianten tot stand voor de economie van vervoer en verkeer, Europese studies, financiële economie en verzekeringseconomie; een voorstel voor Amerikaanse studies is in voorbereiding. Binnen faculteiten en tussen faculteiten in houdt onze universiteit hier unieke kansen.

Met aanzienlijk meer moeite is ook binnen de *alfa-wetenschappen* uitbreiding gerealiseerd. Naast een Centrale Interfaculteit, thans een bloeiende Faculteit der Wijsbegeerte, kreeg een aangepaste Rotterdamsche letteren faculteit in de aanloop naar de Erasmus Universiteit een hoge prioriteit. Van de drie daarvoor in 1974 ontwikkelde voorstellen zijn er warempel twee, maatschappijgeschiedenis en kunst- en cultuurwetenschappen, uiteindelijk gerealiseerd - de laatstgenoemde overigens pas met ingang van dit academisch jaar. De derde, taal- en literatuurwetenschap, ging na een memorabele ruzie in de Academische Raad, waarmee mijn voorganger Leijnse zich een blijvende reputatie verwierf, naar Tilburg. De grote studentenbelangstelling voor de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen bevestigt niet alleen de ondoordachtheid van de twee jaar geleden voorgestelde SKG bezuiniging, maar ondersteunt ook het in de stad Rotterdam veelvuldig vernomen pleidooi voor verdere versterking van de culturele component van de universiteit, een pleidooi waaraan meestal een voorstel tot integrale overheveling van de gehele universitaire locatie naar het bruisend centrum van de stad wordt toegevoegd. Nu een nieuwe brug naar de kop van Zuid wordt geslagen, kunnen wij beter even wachten totdat het bruisend stadscentrum, oprukkend via de oude haven en Tropicana, Woudestein zal hebben bereikt - nog een paar bouwputten en het is zover.

Universitaire uitbreiding in alfa- en gamma-richting werd deels ook gerealiseerd via postdoctorale onderwijsinitiatieven. Zo bijvoorbeeld ons sterke spectrum

aan managementonderwijs, dat zeer recent de Erasmus Universiteit een buitengewoon eervolle eerste plaats bezorgde op de Europese rangorde van managementopleidingen. Maar ook daarbuiten, recentelijk nog in initiatieven tot opleidingen voor beleidsonderzoeker, journalist en EDP accountant, werd uitbreiding gerealiseerd in een tempo dat sommigen doet vreezen voor aantasting van eerste fase taken. Die vrees is voorstelbaar - maar met goede afspraken moet het mogelijk zijn de toegang tot onze eigen experts voor eenieder veilig te stellen en terzelfder tijd de toegang tot eerder niet beschikbare gastdocenten ook voor eerste fase studenten mogelijk te maken.

Was het beeld bij de alfa-wetenschappen nochtans niet zonder onvolkomenheden, de meest in het oog springende universitaire incompleetheid is stellig aan te treffen op het terrein van de *bèta-wetenschappen*. Nu al bijna 25 jaar weet onze medische faculteit daar een topositie te handhaven zonder de traditionele rugdekking van de wis- en natuurkunde faculteit, waarvan Piekaar in 1956 zich al voorstander betoonde en waarmee destijds zo'n bruikbare brug geslagen had kunnen worden van de medische faculteit naar de kwantitatieve traditie op de NEH. De medische faculteit heeft, niettegenstaande een reeks van substantiële bezuinigingen, in een klimaat van voortdurende vernieuwing deze handicap op bewonderenswaardige wijze verwerkt. Maar er schuilt hier nog steeds een structuurfout, die ook door recente vernieuwingen als in de medische informatica niet volledig hersteld kon worden.

Het is dan ook niet zonder reden dat College van Bestuur en Universiteitsraad speciale aandacht vragen voor de informatica of, iets ruimer, voor de formele informatiewetenschappen in ontwikkelingsplan en begroting. De ontwikkelingen op dit vakgebied raken in toenemende mate alle Rotterdamse disciplines; fundamentele deskundigheid is terzelfder tijd voor de instelling

onmisbaar en onbetaalbaar geworden. De achterhaalde opvatting dat een bèta-student meer informatica faciliteiten behoeft dan een alfa- of gamma-student zou men als laatste verwachten op een ministerie dat zo geplaagd is door organisatorische problemen rond automatisering als het ministerie van O&W; en toch maakt die kortzichtige bekostigingsgrondslag het al jaren noodzakelijk dat onze universiteit substantieel uit eigen middelen investeert in rekenvoorzieningen en dure informatica man- en vrouwkracht. Het past in dit sombere beeld dat de Erasmus Universiteit binnenkort zelfs gedwongen zal worden bijna een miljoen gulden bij te dragen aan een nationale supercomputer, die - naar ruitertlijk toegegeven door de voorvechters - voor Nederland zo'n twee keer te groot is, en die in Rotterdam in ieder geval door niemand gebruikt zal worden.

Het mag ironisch genoemd worden dat juist het Rotterdamse uitbreidingsplan in de wis- en natuurkunde zo spoorloos van tafel verdwenen is. Met het uitblijven van tandheelkunde en pedagogie kan men achteraf vrede hebben, en nieuwe vakken als de vrijetijdskunde kan men Tilburg van harte gunnen - dat was in Rotterdam niets geworden. Maar versterking in de bèta-wetenschappen is bittere noodzaak. Te hopen is dat een recentelijk nu weer bij de Minister gedeponereerd voorstel voor een basisvoorziening informatiewetenschappen, als fundamentele onderzoeksondersteuning naast bestaande facultaire deskundigheid, door hem van financiële steun zal worden voorzien. In combinatie met eerdere steun voor de nieuwe afstudeerrichting formele methoden en modellen zou dat de moed er althans enigszins in houden.

Universitair verleden en toekomst

Compleet is de Erasmus Universiteit zeker nog niet, althans qua disciplinaire breedte. De realiteit gebiedt

echter te erkennen dat de complete universitaire ambities van de Vereniging Het Rotterdamse Universiteitsfonds, spontaan opgericht in 1961 uit woede over de wel zeer beperkte ruimte die Minister Cals toen aan Rotterdam leek te willen bieden, voorsnog niet zullen worden gerealiseerd. "Echter", zo waarschuwde professor Banning deze Vereniging al op 6 oktober van dat jaar, "een universiteit is meer dan een verzameling opleidingen." Een universiteit die compleet wil zijn als instelling voor wetenschappelijk onderwijs en onderzoek dient meer te bieden dan een uitgebalanceerd pakket opleidingen, hoe belangrijk dat ook is. Evenmin kan volstaan worden met te wijzen op het bestaan van de E.U.R. mars, van de E.U.R. vlag en van de E.U.R. lichtreklame, hoe gelukkig wij ons daarmee ook mogen prijzen. Van een werkelijk complete universiteit mag meer verwacht worden.

Het spreekt dan allereerst vanzelf dat geen enkele universiteit compleet is zonder een helder besef van haar eigen *verleden*. Onze lustrumviering van afgelopen november, door de lustrumcommissie met zulke voortreffelijke steun vanuit de faculteiten en vanuit het bureau van de universiteit tot stand gebracht, vormde een goede aanleiding voor een historische terugblik; zowel de bewoners van Woudestein als die van Hoboken hebben alle reden trots te zijn op hun bijzondere voorgeschiedenis. Maar evenzeer kan van een complete universiteit verlangd worden dat zij een beeld heeft van haar eigen *toekomst*, een beeld dat meer is dan de som van de individuele professionele ambities uit haar midden. Die persoonlijke toekomstplannen vormen zich op vanzelfsprekende wijze op de werkvloer; maar om van daaruit te komen tot facultair, laat staan tot universitair strategisch beleid wordt alom ervaren als een ingewikkeld proces.

De afgelopen jaren is in Rotterdam op alle niveau's hard gewerkt aan onderwerpen als kwaliteitsbeleid,

begrotingsbeleid, internationalisering en andere strategisch belangrijke kwesties. Er is substantiële vooruitgang geboekt; het is echter zeker zo dat op elk onderdeel van het universitaire bedrijf strategisch getinte kwesties aandacht zullen blijven vragen.

Zo bijvoorbeeld het *universitair onderwijsbeleid*, waar politici op verkiezingspad zich meester hebben gemaakt van de lage Nederlandse rendementscijfers en ons daarover bestraffend toespreken, niettegenstaande de substantiële rendementstoename in de laatste jaren. Het kamerlid Wallage bepleitte zo bijvoorbeeld een brugklas voor HBO en universiteit gezamenlijk, een onaangenaam vooruitzicht voor hen die een studieduur van vier jaar toch al wat aan de korte kant vinden. Van de rendementsproblematiek en in het bijzonder de propedeuseproblematiek zijn de Rotterdamse faculteiten zich wel bewust; dat resulteerde onder meer in het voornemen om voor de propedeuse een trimestersysteem in te voeren en om ook langs andere wegen de studiediscipline te bevorderen en de selectieve werking aan te scherpen. Voor de door Wallage bepleite verbreding van de propedeuse lijkt dan weinig ruimte meer over. En toch - zouden sommige studenten niet gebaat zijn bij een brede, maatschappij-wetenschappelijke propedeuse, met handhaving van en dus naast de bestaande propedeuse programma's, die hen in ruil voor een paar aanvullende tentamens in staat stelt de definitieve keuze voor niet door een numerus fixus getroffen studies als economie, sociologie, bestuurskunde of geschiedenis een jaar uit te stellen? Een dergelijk interfacultair programma kan samengesteld worden uit bestaande inleidende colleges en hoeft de universitaire onderwijslast niet te vergroten. Stellig zou onze universiteit bij uitstek in staat zijn een dergelijke optie te ontwikkelen, een optie die ook voor een breder publiek dan de eerste fase studenten als éénjarig programma interessant kan zijn.

Ook over universitair *onderzoeksbeleid* zal het laatste woord niet gesproken zijn, nu N.W.O. zich zo nadrukkelijk wenst te positioneren als het landelijke intermediaire onderzoeksorgaan dat door dr. Hazeu, recent hier gepromoveerd, met moeilijk weerlegbare logica niet alleen voor de verdeling van onderzoeksbudgetten, maar ook voor de verdeling van onderwijsbudgetten werd bepleit. Voor de ooit voorgenomen grootscheepse overheveling van universitair onderzoeksgeld naar N.W.O. is het nu te laat. Maar de toenemende mate waarin ook N.W.O. "matched funding" van de universiteit gaat verlangen heeft zijn consequenties: het dreigt de vrij besteedbare universitaire ruimte nog verder uit te hollen en noodt in ieder geval meer dan ooit tevoren tot intern overleg over de universitaire onderzoeksprioriteiten. Tevens zal voorzien moeten worden in regelmatig overleg tussen NWO en de gezamenlijke universiteiten, in de vorm van een variant op de wel wat erg vrijblijvende ZWO Raad van weleer. In het bevechten van meer financiële ruimte voor fundamenteel universitair onderzoek zouden NWO en universiteiten bondgenoten moeten zijn; er is inmiddels een internationale achterstand in te halen.

Voor beide ingrediënten, onderwijs en onderzoek, van compleet universitair beleid is een *internationale* invalshoek inmiddels vanzelfsprekend. Tientallen uitwisselingsafspraken zijn de afgelopen jaren gemaakt; maar de opvang van buitenlandse studenten en docenten in deze stad, die toch ook een internationale onderwijsstad wil zijn, heeft nog teveel het karakter van een met prijzenswaardige inzet van velen opgetuigde improvisatie. Nu uitgebreider ondersteuning van de internationalisering op universitair niveau is voorzien en ons Engelstalig onderwijsprogramma een respectabele omvang begint aan te nemen, zal de universiteit zich werkelijk kunnen gaan opmaken voor de Europese concurrentieslag die ook onze bedrijfstak niet ongemoeid zal laten.

Randvoorwaarden op universitair beleid

Waarom toch, vraagt u zich reeds vele jaren af, al deze universitaire zorgen, al dan niet verpakt in een strategie rapport, ontwikkelingsplan, artikel op pagina 9, proeve van een concept-voorontwerp van wet of zoveelste discussienota? Is universitaire strategie niet net zo'n contradictio in terminis als vliegtuigvoedsel of kunstmatige intelligentie? Het zijn toch niet de minste theoretici van de universitaire organisatie die de feitelijke beleidsvorming het best denken te kunnen beschrijven als een "garbage can", een prullenmand vol problemen, die van tijd tot tijd gelegd wordt als een voldoende sterke coalitie van belanghebbenden eraan schudt. Echter, ook binnen deze ontvullende metafoor maakt het wel degelijk iets uit wat er dan vervolgens over de grond rolt - om maar niet te zeggen: wie. De politiek laat de universiteit voorlopig niet met rust, hoe onverstandig sommigen van ons dat ook blijven vinden. De tijd, die in Rotterdam in strategische discussies gestoken is, is zeer wel besteed; immers, een universiteit die niet nadenkt over wat zij wil veroordeelt zichzelf tot het passief incasseren van buitenkansjes en tegenslagen - vooral de laatste.

In die universitaire toekomstverkenning moeten belangrijke randvoorwaarden op het Nederlandse universitaire systeem helaas vooralsnog als gegeven worden aanvaard. Gelukkig is een aantal van hen de laatste tijd wel onderwerp van uitgebreide publieke discussie. Zo bijvoorbeeld de mogelijkheid van *universitaire ingangselectie*, voor het HBO en voor vele buitenlandse universiteiten volstrekt normaal, die warempel politiek bespreekbaar lijkt te gaan worden, nu bijvoorbeeld ook de ARHO, de Adviesraad voor Hoger Onderwijs, zich recentelijk een voorzichtige voorstander heeft betoond. De discussie verloopt nog primitief. Voorstanders van selectie, zoals laatst de kamerleden Franssen en Voorhoeve in De Volkskrant, doen nog weleens de tenen

krullen. En tegenstanders van selectie nemen nogal eens de vrijheid hun afwijzing te baseren op een door hen zelf bedachte, curieuze en door niemand onderschreven implementatie. Zo bijvoorbeeld laatst nog professor Crombag, die zich in de NRC een tegenstander verklaarde van landelijk uniforme, mechanische selectie op grond van eindexamencijfers. Gelukkig voor hem wordt dat dan ook door niemand bepleit. Wil selectie zinnig bijdragen aan de universitaire differentiatie, die essentieel is om het hoger onderwijs voor velen niet te laten verworden tot middelmatig onderwijs voor allen, dan zal de selectieprocedure per universiteit moeten kunnen verschillen, en dan moeten ook andere kwaliteiten dan goede eindexamencijfers een rol kunnen spelen. Te denken valt aan een combinatie van algemene toetsen (naar analogie van de bekende GMAT test) met persoonlijke gesprekken, afhankelijk van de omvang van de studierichting en van facultaire en universitaire voorkeur. Als gunstig neven-effect mag dan ook bij de toegelaten studenten een veel sterkere universitaire loyaliteit voorspeld worden dan in een situatie waarin, zoals nu, iedereen overal even welkom is. Studentengezelligheidsverenigingen zijn van dit principe al geruime tijd op de hoogte.

Twee andere belangrijke randvoorwaarden op de universitaire toekomst, het *bekostigingssysteem* en de *studiefinanciering*, zijn thans onderhevig aan een tot nervositeit stemmend veranderingsproces. Vragen zijn er genoeg. Zou het nu echt beargumenteerbaar duurder zijn om een student in de wiskunde of de biologie een jaar bezig te houden dan om een student in de economie of in de bedrijfskunde van een jaar goed onderwijs te voorzien? Is er nu echt geen versie van het vouchersysteem te bedenken die administratief hanteerbaar is en de overheid op de juiste afstand zet? De toekomst zal het - misschien - leren.

De bestuurlijke inrichting

Een derde randvoorwaarde, de *bestuurlijke inrichting* van de universiteit, had bijgesteld kunnen worden in de Wet op het Hoger Onderwijs en het Wetenschappelijk Onderzoek, de WHW, maar werd dat niet. Dankzij de kabinetscrisis ligt de Wet echter nog op de plank en is het nog niet te laat. Er is geen enkele reden waarom de bestuursparagraaf in de Wet, thans een kopie van de huidige regeling in de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs, de WWO, niet alsnog ingevuld zou kunnen worden naar analogie van de regelgeving voor alle andere onderwijsorganisaties inclusief het HBO. Kerngedachte daarbij zou zijn ook voor de universiteit de medezeggenschapsstructuur te baseren op de Wet op de Ondernemingsraden, onder aanpassing aan de speciale omstandigheden in het onderwijs, zoals ook in de Wet op het Hoger Beroepsonderwijs is gebeurd. Analooq aan de situatie in het HBO, zou dan voor elke universiteit in de wet uitsluitend voorzien behoeven te worden in de instelling van een gekozen medezeggenschapsraad - een verschrikkelijk woord -, met allereerst algemene bevoegdheden van advies en rechten op informatie. De meer specifieke bevoegdheden van deze raad zouden vastgelegd moeten worden in een universitair reglement, door de raad zelf met gekwalificeerde meerderheid vast te stellen. In de Wet op het HBO is een lijst van 28 aangelegenheden opgenomen, waarvoor het reglement moet vastleggen of raadpleging dan wel instemming van de raad noodzakelijk is dan wel achterwege kan blijven. Deze lijst wordt in HBO kringen als te lang ervaren; met begroting, ontwikkelingsplan, benoeming en ontslag van de leden van het College van Bestuur, en vaststelling van het reglement zelf zou m.i. volstaan kunnen worden. Invoering van deze nieuwe structuur zou, naar analogie met het HBO, kunnen geschieden door de verkiezing van een voorlopige medezeggenschapsraad die zich vervolgens buigt over het reglement. Conflicten tussen College van Bestuur en de voorlopige

raad over de inhoud van het reglement zouden, alweer naar analogie, aan een geschillencommissie kunnen worden voorgelegd waarvan beide partijen een lid benoemen en deze twee vervolgens gezamenlijk een voorzitter kiezen.

Een uitgebreider toelichting op dit voorstel, opgesteld in samenwerking met professor Akkermans, zal als bijlage zijn toegevoegd aan de schriftelijke versie van deze rede. Daarbij wordt, anders dan in de WHW, een algemene beroepsgang bij conflicten voorgesteld die naar analogie van de Wet op de Ondernemingsraden voert naar een in te stellen onderwijskamer van het gerechtshof van, zeg, 's Hertogenbosch; voor openbare instellingen als universiteiten lijkt dat passender dan geschillenbeslechting in eigen kring. Waar de minister van onderwijs bij de indiening van de WHW er prat op ging honderden pagina's wetgeving door tientallen te vervangen, zal het zijn opvolger genoeg doen dat bij dit voorstel nog eens 80 artikelen van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs tot naar schatting 10 à 20 worden teruggebracht.

Met summiere wettelijke randvoorwaarden kan natuurlijk voor de universiteit intern niet worden volstaan. Maar het zou toch absurd zijn van alle onderwijsinstellingen nu juist de universiteit op te blijven zadelen met de meest rigide en gedetailleerde bestuurlijke regelgeving, alsof deze instelling als enige niet in staat zou zijn zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hoe zij bestuurd wenst te worden? Een universiteit moet natuurlijk de vrijheid houden zich te organiseren zoals beschreven in de WWO, met handhaving of desgewenst uitbreiding van de democratische verworvenheden waar onze universiteitsraad zo aan gehecht is; maar reeds na een enkele blik over de grens kan moeilijk worden volgehouden dat dat het enig mogelijke levensvatbare arrangement is. Laat ook hier de universiteit werkelijk autonoom zijn, de vrijheid krijgen om te kiezen voor een bepaalde

structuur en de verantwoordelijkheid te accepteren voor die keuze. De overheid hoeft ons niet voor te schrijven hoe faculteiten moeten worden ingericht en hoe hun verticale relatie met het universiteitsbestuur moet zijn - dat kunnen wij zelf veel beter bedenken. De overheid hoeft ons zelfs niet voor te schrijven dat er faculteiten moeten worden ingericht; wij kunnen zelf wel uitmaken of wij ons willen laten overtuigen door degenen die een faculteitsloze universiteit bepleiten, bijvoorbeeld een universiteit waarin disciplinaire en interdisciplinaire onderwijs- en onderzoeksprogramma's met gelijke status kunnen trekken op de deskundigheid van de vakgroepen. En zelfs tot instelling van de laatste moet een autonome universiteit in vrijheid zelf kunnen besluiten.

De kern van de universiteit

Een complete universiteit zal de discussie over deze essentiële onderwerpen niet schuwen, een discussie waarin een universiteit meer kan en moet zijn dan louter een optelsom van individuele professionele deskundigheden. Compleet is een universiteit als op die momenten iets zichtbaar wordt van brede betrokkenheid bij de instelling als geheel in de universitaire gemeenschap van staf en studenten, die zich verbonden voelt door de principes en de prestaties van hun universiteit. Geen "corporate culture" als bestuurlijk techniekje, maar "institutional involvement", de bereidheid om oog te hebben voor een universitair belang dat deelbelangen overschrijdt, gevoed door het gevoel deel uit te maken van een zinvolle academische traditie in Rotterdam. Een traditie van een scherp oog voor de raakvlakken van de universiteit met de praktijk zonder serviliteit aan modegrillen. Een traditie ook, in de woorden van mijn voorganger professor Lambers, van voortvarendheid in beleid zonder roekeloosheid in uitvoering. En vooral ook een traditie van waarlijke academische vrijheid, des te meer te waarderen op momenten dat zij, zoals nu weer

in China, voor zovelen een onbereikbaar ideaal blijkt te zijn.

Tolerantie voor afwijkende standpunten, te zamen met absolute intolerantie voor elke inbreuk op de volstrekte vrijheid van debat en discussie, daarin schuilt de kern van de universiteit, daarin ook kan geen universiteit zich een beter schutspatroon wensen dan onze eigen Desiderius Erasmus. Voorvechter van vrijheid, grensoverschrijdend geleerde, verbonden aan maar nooit gebonden door Rotterdam, een compleet geleerde als perfecte naamgever voor een complete Rotterdamse universiteit.

BIJLAGE

Deze bijlage kwam tot stand in samenwerking met prof.mr.dr.s. P.W.C. Akkermans.

HET BESTUUR EN DE INRICHTING VAN UNIVERSITEITEN

Algemene overwegingen

In de considerans van het voorstel van wet, houdende bepalingen met betrekking tot het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (Kamerstukken II 1988-1989, 21 073, verder wetsvoorstel WHW te noemen) staat dat de vergroting van de zelfstandigheid van instellingen een van de positieve effecten van de voorgestelde veranderingen in het bestel van hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek is. Opmerkelijk is dat de voorgestelde veranderingen niet de inrichting en het bestuur van universiteiten en hogescholen betreffen. In de toelichting bij het wetsvoorstel heet het (pag. 103): 'Er wordt dezerzijds dan ook niet aan getwijfeld dat de bestuurskracht van de instellingen op orde is. De huidige bestuursorganisatie zal de succesvolle implementatie van de WHW niet in de weg staan.' Blijkbaar hebben de opstellers van het wetsvoorstel zich niet gebogen over de mogelijkheden om de bestuurlijke zelfstandigheid van met name de universiteiten te vergroten. Toch is het zinvol die mogelijkheden na te gaan, al was het maar omwille van een zekere mate van gelijkheid: de hogescholen hebben op het gebied van de bestuursorganisatie een vrijheid die aanzienlijk groter is dan die van de universiteiten. Dit geldt zowel voor openbare als voor bijzondere instellingen.

Het argument om de bestuursorganisatie van universiteiten zoals vastgelegd in de Wet op het wetenschappelijk onderwijs (WVO, Stb. 1986, 414) te handhaven kan niet gelegen zijn in de overweging dat het een te complexe opdracht is een geheel nieuwe bestuursorganisatie te ontwikkelen. Het wetsvoorstel WHW bevat een aantrekkelijk, ja zelfs beproefd model, namelijk dat van de bestuursorganisatie van de hogescholen dat is overgenomen uit de Wet op het hoger beroepsonderwijs (WHBO, Stb. 1984, 289). De regelingen in kwestie laten de hogescholen in hoge mate vrij de eigen organisatie te bepalen; tevens leggen zij de medezeggenschap op een wijze vast die ook in het overige onderwijs (uitgezonderd het wetenschappelijk onderwijs) gebruikelijk is.

Een belangrijk argument om universiteiten voor de bestuursorganisatie dezelfde mogelijkheden te bieden als hogescholen is gelegen in de plaatsing van wetenschappelijk en hoger beroepsonderwijs in het ene kader van het hoger onderwijs. Waarom zouden instellingen die op belangrijke aspecten vergelijkbaar worden geacht (en niet zelden ook qua omvang vergelijkbaar zijn) juist in de mate van flexibiliteit in de bestuursorganisatie zo moeten blijven verschillen als momenteel het geval is? De doelstelling van de WHW wordt bevorderd wanneer de vrijheid van bestuursorganisatie van de hogescholen ook toegepast wordt op universiteiten. Voor de medezeggenschapsregeling geldt daarbij nog dat inpassing van de Wet medezeggenschap onderwijs in de volle breedte van het hoger onderwijs tot gevolg heeft dat dan in het gehele onderwijs één regeling van kracht is die de verworvenheden van de Wet op de ondernemingsraden als het ware vertaalt. Waarom zouden universiteiten een andere regeling moeten hebben dan die welke in het overige onderwijs ingevoerd zijn op basis van inzichten die in andere sectoren van de maatschappij beproefd en aanvaard zijn?

Bestuursorganisatie

De regeling voor het bestuur en de inrichting van hogescholen is in het wetsvoorstel WHW vastgelegd in 32 artikelen (11 pagina's) waarvan er 15 (7 pagina's) betrekking hebben op de medezeggenschap. Onder de kop 'Het bestuur en de inrichting van de universiteiten' staan 79 artikelen (26 pagina's); wel moet opgemerkt worden dat daarbij artikelen zijn die handelen over specifiek universitaire onderwerpen zoals kerkelijke hoogleraren, bijzondere leerstoelen, bepaalde personeels-categorieën enzovoort. Toch is ook met het buiten beschouwing laten van deze en dergelijke bepalingen het verschil in omvang en gedetailleerdheid van de regels voor de organisatie en de inrichting van universiteiten en hogescholen groot, te groot voor instellingen die zo verwant zijn dat zij in één wettelijk kader geregeld worden.

Bepleit wordt hier dan ook om het negende hoofdstuk van het wetsvoorstel WHW zó te wijzigen dat het tevens betrekking heeft op universiteiten. Daarbij kan zelfs overwogen worden het gehele hoofdstuk over het bestuur en de inrichting van de universiteiten te laten vervallen, inclusief de specifiek op het universitaire leven gerichte voorschriften zoals die over bijzondere hoogleraren etcetera. Universiteiten zullen in hun interne regelingen waarschijnlijk in een aantal van deze onderwerpen voorzien, al naargelang in een instelling daaraan behoefte bestaat. Als de vrees bestaat dat instellingen zullen nalaten bepaalde onderwerpen te regelen in hun eigen reglementen, kan overwogen worden in de wet vast te leggen dat die onderwerpen in ieder geval geregeld dienen te worden: hoe deze regeling luidt, zal dan aan de instellingen overgelaten kunnen worden. Vooralsnog is er echter geen aanleiding om te veronderstellen dat universiteiten, anders dan de hogescholen, zo'n aanwijzing behoeven.

Medezeggenschap

Toepassing van de regeling van de medezeggenschap in het hbo op de universiteiten is een aanvaardbaar alternatief voor het handhaven van de universitaire radenstructuur. Dat wil echter niet zeggen dat de desbetreffende regelingen voor de hogescholen niet verder vereenvoudigd zouden kunnen worden. Het is niet nodig voor hogescholen en universiteiten tot in detail in de wet aan te geven voor welke onderwerpen in het medezeggenschapsreglement instemmings- of adviesrecht vastgelegd moet worden, zoals thans voor de hogescholen in de WHW gebeurt. Wanneer de wet aangeeft voor welke bescheiden lijst van onderwerpen in ieder geval deze beslissing genomen moet worden en de verdere invulling van het medezeggenschapsreglement aan de hogescholen en universiteiten zelf overlaat, doet zij recht aan de zelfstandigheid van deze instellingen. De uitgangspunten voor een medezeggenschapsregeling, in het wetsvoorstel WHW op te nemen voor het gehele hoger onderwijs, zouden moeten zijn:

1. de vergroting van de zelfstandigheid van instellingen voor h.o. en uitbreiding van de mogelijkheden tot eigen vormgeving van medezeggenschap en bestuurlijke inrichting;
2. het advies- of instemmingsrecht (per instelling moet daarover beslist worden) voor de medezeggenschapsraad (mr) rond tenminste het vaststellen van de begroting, het ontwikkelingsplan, het bestuursreglement en de aanstelling of het (tussentijds) ontslag van leden van het instellingsbestuur; voor andere onderwerpen kan een instemmingsrecht in het medezeggenschapsreglement worden opgenomen;
3. het recht van de mr ongevraagd advies te geven over alle onderwerpen waarvoor hij dat dienstig acht;

4. de plicht van het instellingsbestuur om de mr alle informatie te verschaffen die deze nodig heeft om zijn taak redelijk te kunnen vervullen;
5. de toegang voor mr én instellingsbestuur tot een speciale rechter van de gewone rechterlijke macht in het geval een partij zijn bevoegdheden niet op redelijke wijze gebruikt; hieronder wordt ook verstaan het niet of niet voldoende gemotiveerd afwijzen van adviezen;
6. de invoering van de medezeggenschapsstructuur in het w.o. via vaststelling van een voorlopig medezeggenschapsreglement door een voorlopige medezeggenschapsraad en het instellingsbestuur; bij ontbreken van overeenstemming hierover op enig punt, is een oplossing te bereiken via een per instelling in te stellen commissie van goede diensten die een bindend advies geeft.

Toelichting

Ad 1.: Instellingen voor h.o. moeten in staat worden geacht zelf tot bevredigende regelingen met betrekking tot hun bestuurlijke vormgeving en de medezeggenschap te komen, zonder daarbij aan uitgebreide wettelijke voorschriften gebonden te zijn. Hun zelfstandigheid, eigen verantwoordelijkheid en creativiteit kunnen aldus het best tot uitdrukking komen. De minister van onderwijs en wetenschappen zou zich met betrekking tot zowel de inrichting en het bestuur van de instellingen als de medezeggenschapsregeling moeten beperken tot een marginale toetsing, zoals dat in het wetsvoorstel WHW voorzien is met betrekking tot de vaststelling van begroting, jaarrekening en jaarverslag (art. 2.8. en 2.9. wetsvoorstel WHW). Het is dan ook aan te bevelen dat rijksinstellingen voor h.o. instellingen worden met rechtspersoonlijkheid. Dat houdt in dat de minister niet langer het bestuur van zo'n instelling voert, maar dat

elke instelling een eigen bestuur heeft dat in zekere mate van onafhankelijkheid van de minister kan opereren. Diens mogelijkheden tot het voeren van beleid ten opzichte van deze instellingen worden hierdoor niet in essentie aangetast; hem zouden bijvoorbeeld de uitoefening van het recht van benoeming van leden van het college van bestuur en de bevoegdheid van schorsing en vernietiging van besluiten van bestuursorganen van een instelling resteren.

In de aangegeven gedachtengang past het ook het zwaartepunt van de benoemings- en ontslagprocedure van leden van het instellingsbestuur in de instelling te leggen, al blijft de minister de benoemende instantie (zoals voor andere dan openbare instellingen met rechtspersoonlijkheid het bevoegd gezag dat blijft). In het medezeggenschapsreglement kan advies- of instemmingsrecht van de mr vastgelegd worden voor het aanvaarden van een benoemingsvoorstel van de zijde van de minister of het bevoegd gezag, welk voorstel overigens tot stand komt na overleg met het instellingsbestuur. Onthoudt een mr zijn instemming, dan zal de minister of het bevoegde gezag een nieuw voorstel moeten overwegen. Als daarnaast in de desbetreffende reglementen van een instelling bepaald wordt dat een lid van het instellingsbestuur af moet treden bij gebrek aan vertrouwen van een meerderheid van de mr, dient de minister c.q. het bevoegd gezag de regeling in kwestie en toepassing ervan te respecteren.

Ad 2.: De uitvoerige opsomming van bijzondere medezeggenschapsaangelegenheden van art. 9.21 WHW is overbodig. In de praktijk van het hoger beroepsonderwijs blijkt slechts aan vastlegging van instemmings- of adviesrecht van de hierboven met name genoemde onderwerpen behoefte te bestaan. Het gaat hierbij inderdaad om zeer belangrijke aangelegenheden voor een mr. Voor ten minste deze onderwerpen moet instemmings- of adviesrecht vastgelegd worden: het staat

instellingen vrij meer onderwerpen in deze opsomming op te nemen. Instellingen kunnen desgewenst de uitvoerige lijst van onderwerpen van art. 9.21 WHW aanhouden of die zelfs verder uitbreiden, maar het staat hen ook vrij zich tot de hoofdzaken te beperken.

Ad 3.: Dit uitgangspunt garandeert dat geen discussie zal ontstaan over de adviesbevoegdheid als zodanig van de mr; het is thans reeds vastgelegd in art. 9.19 WHW.

Ad 4.: Dit uitgangspunt spreekt voor zich; het is reeds geformuleerd in art. 9.19 WHW.

Ad 5.: In het onderwijs is een voorkeur voor 'eigen rechtspraak' buiten de overheidsrechter om te constateren; het gaat hierbij niet om echte rechtspraak in de zin van het zesde hoofdstuk van de Grondwet. Zo bevat de Wet medezeggenschap onderwijs (WMO, Stb. 1981. 778) de verplichting voor elke school om aangesloten te zijn bij een geschillencommissie (art. 9); in een aantal onderwijswetten is in het kader van de rechtsbescherming van het personeel van bijzondere scholen voorzien in commissies van beroep. Bij de op handen zijnde veranderingen in de organisatie van de rechterlijke macht wordt onder meer gestreefd naar incorporering in de gewone rechterlijke macht van afzonderlijke, gespecialiseerde rechterlijke instanties. Projecteert men dit streven op het onderwijs, dan is er veel voor te zeggen de 'eigen onderwijsrechtspraak' in te ruilen voor rechtspraak door de gewone rechter. Dit gaat temeer op omdat de bestaande geschillenregeling voor de medezeggenschap in het onderwijs het mogelijk maakt voor de geschillencommissie een eigen besluit op te leggen. Gezien de voorgestane zelfstandigheid van instellingen is het te prefereren de conflictbeslechting in de medezeggenschap als een echte rechterlijke activiteit te zien; daarom wordt hier voorgesteld in deze meer het model van de Wet op de ondernemingsraden (WOR, Stb. 1971, 54) te volgen. Voor bijzondere instellingen is er in deze

een probleem met betrekking tot de vrijheid van onderwijs: doet het opheffen van de 'eigen rechtspraak' aan deze vrijheid af? Het is hier niet de plaats dit onderwerp uit te diepen. Overwogen zou kunnen worden om, indien dat nodig wordt geacht in verband met de identiteit van bijzondere scholen en instellingen, voor vraagstukken op het gebied van de 'richting' een bijzondere voorziening te treffen. Voor het openbaar onderwijs is zo'n voorziening niet nodig, ja zelfs ongewenst: conflicten in en rond openbare instellingen dienen hetzij in het openbaar bestuur hetzij door de overheidsrechter beslecht te worden, voor corporatieve aspecten is daar minder plaats. In parallellie aan hetgeen de WOR regelt kan een kamer van een gerechtshof aangewezen worden als gespecialiseerde rechter binnen de gewone rechterlijke macht om conflicten op het terrein van de medezeggenschap in het hoger onderwijs te beslechten. Bij de reorganisatie van de rechterlijke macht kan gekozen worden voor administratieve kamers van rechtbanken voor het behandelen van medezeggenschapsvraagstukken in eerste aanleg.

De WMO biedt slechts het bevoegd gezag toegang tot de geschillencommissie. Niet is in te zien waarom in de hier voorgestane medezeggenschapsregeling voor het hoger onderwijs nu juist deze regeling overgenomen zou moeten worden. Zowel bevoegd gezag als mr kunnen oneigenlijk en onredelijk gebruik maken van de hen toekomende bevoegdheden: het is evenwichtig om voor beide partijen toegang tot de onderwijskamer te verzekeren.

Art. 9.14 wetsvoorstel WHW voorziet in de mogelijkheid van schorsing bij Koninklijk Besluit van besluiten van bestuursorganen van een instelling met rechtspersoonlijkheid; de daarop volgende artikelen regelen de voorzieningen na schorsing en vernietiging en de voorzieningen bij verwaarlozing van het bestuur. Deze mogelijkheid van verregaand, meer dan marginaal

ingrijpen door de minister strookt op het eerste oog niet met de zelfstandigheid van de instellingen. Toch dient zij gehandhaafd te worden. De verantwoordelijkheid van de minister voor het openbaar hoger onderwijs komt mede hierin tot uitdrukking. Het loslaten van deze band zou neerkomen op een te vergaande terugtred van de overheid.

Ad 6.: De regelingen van de WMO zijn indertijd ingevoerd via de voorfase van voorlopige regelingen. De medezeggenschapsregelingen kunnen ook op die manier ingevoerd worden in het wetenschappelijk onderwijs. Een voorlopige mr moet gekozen worden die in overleg met het instellingsbestuur een voorlopig medezeggenschapsreglement tot stand brengt. Om partijen reeds in deze fase over verschillen in inzicht over allerlei details toegang te verlenen tot de onderwijskamer, is niet verstandig en evenmin nodig: lokale tradities moeten bij de afweging een rol kunnen spelen. Per instelling door partijen gekozen scheidslieden (mr en bestuur wijzen er één aan; deze kiezen een derde die als voorzitter zal functioneren) kunnen in deze fase het overleg stimuleren en, waar nodig, knopen doorhakken via het uitbrengen van een bindend advies.

Aanpassing wetsvoorstel WHW

Het is uiteraard mogelijk bovenstaande gedachten vorm te geven in artikelen voor het wetsvoorstel WHW. Voor een volledige en nauwkeurige aanpassing van dat voorstel is echter meer werk nodig; vele artikelen zullen getoetst moeten worden op mogelijke noodzaak tot (inhoudelijke en/of redactionele) wijziging. Omdat voor een rede ter opening van het academisch jaar volstaan kan worden met het aangeven van de hoofdlijnen, wordt hier niet op de concrete details van artikelen ingegaan. De nadere uitwerking van deze hoofdlijnen naar instellingen van bijzonder onderwijs en naar de diverse

vormen van openbaar onderwijs heeft eveneens nog de nadere aandacht.